

53394

V. évf., 26. sz.

Wien 1923

Május 13

AZ EMBER

GÖNDÖR FERENC POLITIKAI HETILAPJA

A tizenkettedik óra után

Irta: Göndör Ferenc

Lovászy Márton, Garami
Ernö, Buchinger Manó és
Hatvany Lajos nyilatkoznak
a „Jövő” megszűnéséről

A magam mesgyéjén

Irta: Róbert Oszkár

Göndör Ferenc ellen

Irta: Miklós Móric

Ady a Kanonok soron

Irta: Nagy Andor

Uj száműzöttek

A „Népszava” és egyéb kurzuslapok a
„Jövő”-ről

A halálraitélt Sullay

Magyar börtön 1919-1922

Ára Ausztriában 3000 kor., Csehszlovákiában 3 sokol, Romániában 7 lei
Jugoszláviában 5 dinár, Amerikában 15 cent.

AZ EMBER

előfizetési árai a külföldön:

Ausztriában: Egyes szám 3000 kor., negyedévre 36000 kor., félévre 72000 kor., egy évre 144000 kor., **Németországban:** Egyes szám 100 M., félévre 3000 M. **Itáliában:** Egyes szám 1 és fél lira, félévre 35 és fél lira, egy évre 75 lira. **Csehszlovákiában:** Egyes szám 3 kor., negyedévre 48 kor., félévre 100 kor., egy évre 200 kor., **Jugoszláviában:** Egyes szám 5 dinár, negyedévre 50 dinár, félévre 100 dinár, egy évre 200 dinár. **Romániában:** Egyes szám 7 lei, negyedévre 72 lei, félévre 144 lei, egy évre 288 lei, **Svájcban és Franciaországban:** Egyes szám 60 centimes, negyedévre 8, félévre 16, egy évre 32 frank. **Amerikában:** Egyes szám 15 cent, egy évre 6 dollár.

Szerkesztőség és kiadóhivatal, Wien, XIII, Speisingerstrasse 63

Amerikában AZ EMBER

alábbi helyeken kapható:

NEW-YORK: Yorkville Adv. Agency Alex. Molnar, Propp 1508-2nd Avenue Bet. 78th & 79th. Sts.; John M. Weiss 350 East, 81. Str.; B. Szunyog, Art. Embroidery-Novelles, 1278 First Avenue. DETROIT MICHIGAN: Liebermann O, 2218 W. Jefferson Str. CHICAGO: Julius J. Rudolf, 1460 E 57. Str.

Csehszlovákiai szerkesztőségünk és kiadóhivatalunk címe

SÁNDOR ERNŐ

Bratislava, Duna ulica 55. Gutenberg-nyomda. Minden nemű a szerkesztőséget és kiadóhivatalt érdeklő levelet és küldemények Csehszlovákiában ide címzendők.

A tizenkettedik óra után

Irtó Göndör Ferenc

Önmardosó, kétségbeesett vivódások, vergődések, kiszakadt gyermeke ez az írás, amely tehát olyan fájdalmas körülmények között születik, hogy nincsen módjában törődni netaláni félreértésekkel. Az én megítélesem szerint olyan nagy bajban vagyunk, annyira tul vagyunk immár, ama bizonyos tizenkettedik órán is, hogy igazán minden rizikó nélkül megengedhetjük magunknak a teljes őszinteség luxusát. Ne áltassuk magunkat tovább, nézzünk szeme közé férfiasan a való helyzetnek és bármilyen nagy érzelmi, személyi és ideológiai áldozatokba kerül is, és akármi-lyen nehéz is, szánjuk rá magunkat a százpercentes őszinteségre. Akár ki-mondjuk hangosan, akár csak magá-nyos éjszakákon szóltanul valljuk be magunknak: mi magyar emigránsok vagyunk a föld leggyökértelenebb, legelhagyatottabb teremtményei. Egy-re mélyebbé, egyre tátongóbbá válik a szakadék köztünk és Ma-gyarország között, egyre job-ban kikapcsolódunk a magyar életből; ellenségeink gyűlöletének és elvbará-taink hitszegésének két malomköve kö-zött szép csöndesen felőrlődünk. Min-denki érzi, hogy az életőszton pa-rancsszavára hallgatva mégis csak tenni kellene végre valamit, ennyire bambán mégsem szabadna az egész emigrációnak az örök feledés sir-jába feküdni. Hiszen — az istenért! — már négy esztendeje bolyongunk ha-zátlanul és lassankint valamennyien megöregszünk, megrokkannunk és a halál is szorgalmasan arat ritkuló so-raink között.

Hát mire várunk még?

Az emigráció ügye egyelőre igenis csődbe került. Ezt lehet szépitni, ezt lehet letagadni, de a szomorú helyzeten ez keveset változtat. Akik ebből a lesújtó eredményből vádakat kovácsolnak az emigráció vezérei el-len, azok igazságtalanságot követnek el. Az emigráció ügye — az én szerény nézetem szerint — Buda-pesten bukott el, a szociáldemo-krata párt jelenlegi vezéreinek hi-vatalszobáiban. Az apró és joggal féltékeny új szocialista vezérek orvul lelővöldözték az emigráció minden ne-taláni lehetőségét. Ehhez még nekik is elég eszük volt, pedig nekik aztán iga-zán nincs sok.

Az emigráció nem igen tehetett mást, mint amit idáig tett, nem orientálódhatott más irány-ban, mint ahogy orientálódott, mert igenis az egyetlen reális magyar poli-tika az utódállamokkal való békés együttműködés és a kölcsönös meg-értés politikája. Büszkén vállalom a magam személyes bűnrészes-ségét az emigráció minden eddigi ténykedésében, teljesen azonosí-tom magam minden szolidaritásom-mal az emigrációs vezérkar eddigi mű-ködésével. Allitom, hogy soha az emi-grációnak egyetlen számottevő poll-tikusa vagy publicistája egyetlen lé-pést nem tett, egyetlen sort nem írt Magyarországra és a magyar nép ellen, hanem mindenkor csak a kurzus tör-ténelmi bűneit ostromozta. Allitom, hogy egész Magyarországon nem akad még egy olyan önzetlen, nemes és nagy magyar hazafi, mint amilyen Károlyi Mihály. Tipikus és szóra sem érdemes kurzus-rágalom tehát az

emigráció hazaárulásáról szóló legenda és akik a mindenkor ideálisan önzetlen és fanatikusan tiszta Jászi Oszkár ellen idekint az emigrációban mérészelnek hasonló vádat emelgetni, azok a maguk nosztalgijának látásukat vesztett, ítéletmondásukban megzavart, tehát komolyan nem vehető és sajnálatraméltó tévelygői csupán. Mindezt előrebocsátom és még hozzá teszem azt is, hogy hazudik mindenki, aki ezidő szerint magyar jogrendről és konszolidációról beszél — mindaddig, amig Magyarországon az összes gyilkosságok megtorlatlanok, az összes gyilkosok szabadlábban vannak, amig Somogyi Béla nemes életének kioltója a dunaparti korzón pesti hiszterikák szabadon ünnepelt kedvence.

Es mégis. Igen és mégis proklamálni kellene végre itt valami más, az eddiginél több eredményre vezető taktikát. Abból a zord igazságból kell kiindulni, hogy bármennyire is a mi oldalunkon van az erkölcsi igazság, mi: megbuktunk ebben a harcban, bennünket legyőztek és a reális erőviszonyokkal kell számolnunk, pillanatnyilag sok mindent fél kell adnunk, még hogy ha a szívrünk bele szakad is, mivel hogy nem lehet úgy tenni, mintha győzők volnánk, amiből az is következik: hogy nem szabhatjuk mi egyoldaluan meg az ugynevezett békefeltételeket.

Az én számomra például akkor áll helyre a jogrend Magyarországon, ha Károlyi Mihály minden elégtétellel ismét beleülhet a magyar népköztársaság elnöki székébe. Kezdek azonban alaposan kételkedni abban, hogy ezt elérjük valaha is azzal, hogy idekint lángoló igazságokat irunk meg Horthyék rémuralmáról. Ezt a munkát én ma már, fájdalom, meddőnek érzem és nem szeretek tulságosan sok évig olyan dolgot csinálni, aminek a sikerében elvesztettem a hitemet. Az, intranszigencia nekem életemem

és tán senki számára nem jelenthet több lemondást és mélyebb szomorúságot annak a felismerése, hogy a magyar reakció rémuralmát innen mi megdönteni nem igen tudjuk. Ha pedig ezt én így érzem, akkor én minden habozás nélkül lemondok magamat az emigráció vezérkarának vezetése és szuggesztíója alól. Igenis szabadulni kell végre az alól a hipnózis alól, hogy nekünk, közkatonának nem volna joguk másként gondolkozni az emigráció helyzetéről és feladatairól, mint ahogy azt az emigráció vezeterei még ma is jónak látják. Hátha ők tévednek, hiszen elvégre ők is csak emberek? Garam Ernőnek nagyobb tekintélye volt Magyarországon a szociáldemokrata pártban, mint Tisza Istvánnak a munkapártban és ime, hogy függetlenítették magukat Garamtól a magyarországi szociáldemokraták, ami természetesen rossz példa, mert hiszen ez a legsötétebb áruló célzattal történt. Itt pedig éppen ellenkezőleg tisztágyakorlati kérdéssről van szó arról, hogy ha már az emigráció vezeterei nem tudják hazavezetni az emigrációt, nem kellene-e nekik haza küldeni az emigránsok nagy tömegeit, mert az emigráció célja utóvégre mégis csak a hazatérés. Igenis, cél érdekében vezérteleniten kell az emigrációt; tehermentesíteni a vezérkartól, akármilyen hálátlanul és cinikusan hangzik is ez.

Kérnem kell, hogy ne méltóztassanak félreértetni, mert ebben a tekintetben magam is szerénytelenül, tisztán konpromittált mivoltomra való tekintettel azok közé sorolom magamat, akiket mint teherből, meg kell szabadítani Magyarországra felé orientálódó emigrációt. Mert a fehér terror elleni harcra alkalmasnak ítéltém magamat, meg volt rá az erkölcsi jogcím, hiszen a vörös terror ellen harcoltam. Am valaminthogy a vörös terrorista ur alkalmatlan ur, sőt úgy tetszik „Untauglich Ur“ volt

fehér terror ellen vívott küzdelemre, nem lévén erre erkölcsi jogosultsága, azonképpen teljességgel alkalmatlannak érzem magamat én egy hazafelé való orientáció végigcsinálására éppen azért, mert a gyilkos kurzus ellen viselt harcom a legnehezebb sulyu népbiztosok közé emelt engem a hazai közgyűlés szemében. Büszkén vállalom és emelt fővel viselem ezt a rangomat, mert tisztában vagyok azzal, hogy ha nem volnék rá büszke, akkor is vállalni kellene, és mert tudom, hogy a harc az olyan furcsa valami, amely elkoptatja, lerongyolja azokat, akik résztvesznek benne, a harc felőröli, megemésztja a harcosokat...

De hol van az megírva, hogy az éhenhalással küzködő tömegek emigrációjának olyan sokáig kell tartania, mint az én emigrációmnak, vagy — hogy a vezéreket említsem — mint a Böhm Vilmos, Garbai Sándor, Kunfi Zsigmond, Jászi Oszkár, vagy — ma már — a Garami Ernő emigrációjának? Egyáltalán hol van az megírva, hogy feltétlenül ugyanazoknak kell tűzön-vízen, sikertelenségeken keresztül az emigráció vezéreinek lenni, akik a forradalmak egyébként igen érdemes vezérei voltak? Magyarországon ezidőszert a tömegek nem igen adják egyetlen jelét sem annak, hogy a forradalmak vezéreit ma is vezéreiknek tartanák, miért kell éppen csak a szegény bujdosóknak az emberi kor legvégső határáig nyögniök ezeknek a vezéreknek akár milyen jóhiszemű vezérségét? A forradalmak vezéreit, akik nehéz és nagy kötelességüket önfeláldozó lelkesedéssel és makulátlan tisztességgel teljesítették, rehabilitálni kell és minden elégtétellel haza kell vinni, de előbb haza kell menni az emigráció nagy tömegeinek, akik bizonyára legelső kötelességüknek fogják tartani, hogy az otthoni árulók félreugrásával, komolyan küzdenek az ittmaradt vezérkar hazaviteléért. Ne-

kem is nagyobb öröm lett volna a forradalom makulátlan vezéreinek lobogója alatt hazavonulni, de, fájdalom, ennek reménysége immáron szertefoszlott, ha tehát hazavezetni nem lehetett, akkor hazaküldeni kell az emigrácót és mert az emigráció célja feltétlenül és kétségtelenül a tisztas, minden megalázás nélküli és emelt fővel való hazamenetel: a bujdosás negyedik esztendejének estéjén ki lehet tán mondani, hogy azok lesznek az emigráció hivatott vezérei, akik ezt a hazamenetelt biztosítani tudják. En azt várom tehát, hogy álljanak elő azok, akik kompromittálatlanul tudják proklamálni a Magyarország felé való orientációt, hogy likvidálni lehessen végre az emigrációt, mert ma már ez sokkal biztatóbb módja a magyarországi szörnyű reakció megbuktatásának is, mint a külföldről való különben nagyon jeges és nagyon is alapos támadó hadjárat folytatása, amelyet egyébként változatlanul tovább végezhetünk mi, idekinnt rekedtek.

Aminthogy hidegen hagyott engem az, hogy a fehér terror ellen, legszen- tebb hittel és kötelességtudással vívott harcaim miatt a kurzus Lendvaijai a hazaáruló jelzőt vinnyogták felém, azonképpen nem érdekelné engem tulságosan az sem, ha az emigráció bizonyos, egyébként nagyon tiszteltreméltó oldaláról árulónak kiáltanának ki, amiért a dolgok mai szomorú és leverő stádiumában elképzelhetők és helyénvalónak tartom egy, a vezéreiktől tehermentesített emigráció számára: elvei fenntartásával, a kis entente irányában való önzetlen bartságos érzések megőrzése melletti Magyarország felé való orientációt. En tévedhetek, de áruló sohasem lehetek, szerénytelenség nélkül mondhatom tán, hogy az én egyéniségemben meg van minden garancia erre. Es noha a kurzussal szemben a legszélsőbb állásponton állottam mindvégig és állok

ma is, nem tartom se következetlenségnek, se elvfeladásnak, hanem egyszerűen és bánatosan a tényleges helyzet felismerésének, tehát a józan-ság és a reális lehetőség politikájának tartom, ha valaki lerázza magáról az emigrációs hipnózist, a terrorként ráánknehezedő elméleti szuggesziót és nyíltan kimondja, hogy annyi balszerencse közt, oly sok vizsály és kudarc után, nem lehetne-e végre a Magyarország felé való orientációra is gondolni? Tul. vagyunk azon, hogy törődjünk azzal, hogy miket fognak erre üvölni a kurzus élősdierei, de nem szabad törődünk azzal sem, ha a legjobb-hiszemű emigrációs vezéri aggodalmak fejcsóválva nézik kétségbeesett próbálkozásainkat.

Nem készül itt, kérem, semmiféle árusulás, a reményvesztett kétségbeesés tiszteltetreméltó lépései ezek. Ezért történik, hogy én ebben, az időről-időre borzasztó nehézségek árán megjelenő kis ujságban, amelyet minden gyanusítással szemben megvédelmez tisztes és harcos forradalmi és emigrációs multja, helyet adok minden megszólalásnak, minden jószándéku hangnak, minden az enyémmel homlokegyenest ellenkező és véleményem szerint igaztalan felfogásnak is, amely a kibontakozást, amely a fojtó sötétségből való kivezető utat keresi. Nálamnál több tisztelettel és barátibb érzellettel senki sem viseltethet a főntebb hátbatámadott emigrációs vezérek legtöbbjé iránt, és senkinek sem lehet nagyobb szomorúság az ő időleges feláldozásuk. O, én nem elárulni, hanem megmenteni szeretném az emigrációt...

Burton Hohnes Európában. Az United States Line „President Harding” nevű hajóján érkezett meg Burton Holmes, aki harminc esztendő óta járja a világot és mozgófénykép felvételekkel tart az Egyesült Államokban előadásokat. Ezuttal a legyőzött államok, Németország, Ausztria és Magyarországról készít fölvételeket. Reméljük, hogy Magyarország igazi képét mutatja majd meg Amerika népének.

A magam mesgyéjén

Irja: Róbert Oszkár

Esztetika — mindhalálíg

A legutóbbi „Ember”-be írott cik kemre, amely talán nagyon is őszinte színekkel föstött helyzetképet adott az emigrációról, egy kitűnő, cvikkeres kartárs a következőkben sietett közölni velem felfogását:

— Ez egy Markó-utcai cikk. Így az ember csak a börtönablakon keresztül nézi a dolgokat. Ennél destruktívabb hangon még senki sem írt az emigrációban. Amit ír, nem álláspont. Züllés-pont.

Igaza van a jó fiunak. Én nem az ő szemüvegén át nézem a helyzetet. Ő amikor kijött az emigrációba, feltette magára ama rózsaszínű okulárét, amelyen keresztül egyebet sem lát az ember, mint azt, hogy a Horthy-rendszer összeomlóban, nemsokára újra mi jövőnk stb. amitől csak „döglik a légy” az emigrációban. S ezt nap-nap után, tehetséges vezércikkekben állapitgatta meg az emigráció immár egyetlen vezérorgánumban, amely még ma is rendületlen naivitással hirdeti Horthyék közeli gyors végét. Pompás cikkeket írt. Elsőrendű ujságírói munka. És kollegáinknak talán ez a fontosabb, hiszen ő mindenek felett ujságíró, aki azt szállítja, amit rendelkeznek. (Vezérorgánumunknál javarészt ilyen ujságíró van, aki csak azért nem ír ma is a Lloydba vezért Tisza mellett vagy az Estbe antrfilét Jászi ellen mert a „forradalmak” után a konkurrens kartársak denunciálása elvette ennek a lehetőségét. Október igaz meggyőződéses ujságíró-harcosai pedig élhetetlenül, szemérmes facérságban koplálnak, holottan tehetségben legalább is egyenrangúak...) Három év óta annyi rózsaszín diadalreményt rendelt nála, hogy nem csoda, ha egy kicsi már maga is kezd hinni lendülete

Vezércikk-látomásainak eljövételében. Barátunk beleélte magát a lap szellemébe, ő az a színész, aki a színpadon kívül továbbjátssza a szerepét. A lap naponként megírja, hogy a kurzus inog, bukófélben van, de az Uristen mintha csak truccolni akarna vele, a Bethlen-kormány helyzete — fájdalom — annál szilárdabb, minél többet írják Bécsben az ellenkezőjét. Ám barátunk szívesen elhiszi, hogy a lap támadásai nagyban gyorsítják Bethlenék bukását és így érthető, hogy még a kávéházi diskurzusban is en-garde állásban érzi magát Bethlenék ellen. Ő, nebbich, azt hiszi, hogy ő egy komoly harcos, aki elkeseríti Horthyék életét, akinek még csak egy párszor kell nekimentania a Horthy-Gömbös-Héjjas frontnak, hogy végkép áttörje, megsemmisítse. Begubózta magát a lap délibábos frazeologijába. Neki jó. Nem bántják kétségek. Nem mardossa a letiprottság tudata, hiszen áll a harc és „utban az igazság”. Őt kielégíti, ha aznap erőteljes cikkben újra (oh hányadszor?!...) leszögezte Horthyék bűneit, újabb „rést ütött az ellenség frontján”. Csak az a baj, hogy az ellenség frontján ezt észre sem vették, meg sem érezték. Így elégitettek ki engem kamaszkorom félálomszerű képzelgéseit, amelyek olyik méltán imádott operettművészről ellen lefolytatott szerelmi offenzívában kulmináltak. A művésznők azonban sohasem tudták, sohasem érezték offenzívám terhét, egyáltalán nem izgatták magukat miattam. Az emigrációs publicisztika is ilyen in sich módon offenzívazza meg Horthyékát. Irigyelni való ez az elpusztíthatatlan, gyermeki képzelőtehetség. De felnőtt, szakállas emberektől mégis furcsa az ilyesmi, Horthyék ellen csak igazi offenzíva segíthetne, a reális valóságok felismerése és ezeknek megfelelő gyilkos harc, döntést hozó fegyverek, amelyekkel komolyan, fizikailag lehet csapást mérni rájuk. Az önámítás nevetséges és ha az Ébredők revolverei és hand-

granátjai ellen csak rotációs papíron tudunk harcolni, ez a harc sohasem söpri el Horthyékát, akármennyi nyomdafestéket is ontunk érte. Ennek a nyílt kimondása aligha nagyobb bűn, mint az a férfiatlan ön- és közámítás, amit e téren véghezviszünk. Az emigráció annyira holtponton van, hogy addig nem is remélhető, hogy előbbre jussunk, amíg véget nem vetünk az önámítás mai rendszerének, amíg fel nem ocsudunk ebből a züllött, hazugság-narkotikus álláspontunkból. Csak a hazugság, a magunk amitása destruál. Ámítással még soha nem gyógyították meg a beteget, csak a helyzet való felismerésével, őszinte diagnózissal. És valljuk meg: a beteg annyira rosszul van, hogy meg kell neki mondani az igazat...

Az igazság pedig nem az, amit az emigráció optimizmusba pácolódott sajtója hirdet. Az igazság az, hogy a Horthy-rendszer változatlanul igen erős és az emigráció sehonnan nem várhat semmit. A cseh határincidenshez s Bethlen párisi jóvátételi tárgyalásaihoz fűzött balga reménységek megint füstbe mentek. Mi mindig mindenről lecsuszunk. A kisanant csupán a „Neues Acht Uhr Blatt” prágai keltezésű sürgönyében követelte a demokratikus rendszerváltozást az emigráció bevonásával. Az igazság az, hogy az emigráció halódik. Az igazság: az en y e s z e t. Vannak hamisan mosolygó Menyhérték, akik férfiasabbnak tartják a hazug pózt, hogy az emigrációnak jól megy, semhogy őszintén feltárják a helyzetet, hogy lássuk, mit kellene mit lehetne mégis cselekedni. Pártérdeknek tartják a képmutatást, holott az emigráció ott tart, hogy már semmi sem árt neki. Az arcunk borus felhőzetét sem kell szégyelnünk, becsületes marhák voltunk, meg akartuk váltani a világot. S elrejtteni fájdalmunkat, hogy rosszul esik mind több idő óta elszakadva lenni attól az országtól, amelyet elsősorban akartunk boldoggá tenni:

hiu ostobaság. A mi liránk nemes. A mi könyünk tiszta lélekből jön. Nem bánt, ha otthon egyes személtalakok röhögnek rajta. A mi elégtételünk mibennünk van. Igaz, hogy ebből az elégtételből nem lehet megebédelni, de nem lehet az emigrációs politika támasza és talpköve az utódállambeli postai szállítási jog sem. Mi az emberiség örök tragikumának tartjuk, hogy fajok és nemzetek szerint tagozódik ellenséges csoportokra, de miként a kommünt mázsás ökörség volt megcsinálni mindaddig míg Európa vezető államai nem előznek meg ebben, úgy sajnos mi sem lehetünk internacionalisabbak a Ruhrvidéken ellentálló német munkásnál, az imperialista tobzódást tűrő francia és angol proletárnál. Nem szégyeljük, hogy minden fürtelem dacára a szívünk Magyarországhoz huz és nem rejtjük véka alá azt a nézetünket sem, hogy a párisi békemű a világtörténelem egyik legszerencsétlenebb alkotása, amely háborus katasztrófák újabb zuhatagába fogja sodorni Európát. Elmondjuk ezt a régi érzésünket annak dacára, hogy Magyarország felől semmi jót nem várhatunk s ott féjmelzett hazaárulónak számítunk mindig. De nem várhatunk semmit más irányból sem. Valóban, ezen az áron magyarnak is megmaradhatunk. Az emigrációs sajtó nagyrésze egyetlen konkrét eredményt mutathat csak fel: az utódállamok magyarságában mély ellenérzés vert gyökeret az emigráció ellen. Az elszakadt magyarság felé és hazafelé többet érne magyarságunk hangsúlyozása. Hiszen másfelé viszont amugy sem ér semmit ennek az elmulasztása. A magyar emigráció politikai szorultsága, fizikai nyomora süket fülekre talál mindenütt. Egy csehországi nagyvárosban beszélgettem nemrégiben az ottani cseh szociáldemokrata napilap szerkesztőjével. Megismertettem vele a magyar emigráció politikai munkáját és szóvá tettem, hogy mindenki magára hagyta

Horthyék elleni akciójában. Meglepetésemre ezzel a mondattal tárgyalta le dolgunkat.

— Hiába az önök jóakarata. Mi tisztában vagyunk azzal, hogy Magyarország sohasem fog hallgatni...

Igy beszél egy cseh szociáldemokrata lapszerkesztő és ezen az alapon elejt az emigrációt. Kijelentése jellemzi legjobban a külföld álláspontját a magyar kérdésben. Feleslegesek vagyunk. Nem jelentünk erőt, nem jelentünk puskákat, — csak néhány jámbor schöngeistot, aki egy hazájában nem életképes, mondhatni természetellenes, absztrakt álláspontot foglal el. Igaz, hogy Horthy, Bethlen s az egész pereputty valójában ugyanezt vallja, (akármily kicsiny a szemétdomb, csak ők legyenek a kakasai.) de ők nem mondják ki nyíltan, sőt irredentizmust színnak és politikai tőkét kovácsolnak belőle. Nincs más céljuk a belátható jövőre, mint a hatalom birtokában jól emészteni. Az antant felé lojálisak, a magyarság felé türelmetlen irredentisták. Ez a politika csalás. A Jászi Oszkáré becsületes. De a Horthyé reális, életképes, míg Jászi nyílt rezignációját, teoretikus magaslaton álló, maszlagtalan, tisztes őszinteségét a politikai szélhámosságokon nevelkedett magyar közélet nem bírja el. Jászi Oszkár nem demagóg s ez a legnagyobb politikai hiba Magyarországon, ahol a legideálisabb és legtökéletesebb politikát is csak demagógiával felöntve lehet a tömegnek feltálatni. Magyarországon senki sem gondol ma revánsra komolyan, de Horthytól Francia Kiss Mihályig egy csomó ember abból él, hogy a nemzeti önérzetnek hízogó irredentista-szájhösködéssel főzi a tökéfeju vidéket. S valójában a nyílt lemondás eunuch-politikáját egyetlen percig sem hirdethetné egy Jászi-kormány sem a nacionalizmus mai szomorú európai renaissancea idején. A magyar népnek sohasem kellettek kulturálláspontok. Jásziék esztétikai ala-

pon, schöngeisti doktrinerséggel csináltak mindig politikát. Esztétikailag a legszébb, legnemesebb volt az álláspontjuk, de az élettél való kapcsolat hiányzott belőlük. Nemcsak a mostani nyílt-eunuchpolitikára vonatkozik ez, de például a Károlyi-rezsim egész politikájára is. Emlékezzünk csak Károlyiék pacifista külpolitikájára októbertől a gyilkos Vyx-jegyzék átadásáig. Micsoda egetverő naivitás volt Wilsonra és „őszinte békebarát magatartásunkra” építeni. Micsoda elrugaszkodás volt ez az élettől, az európai imperialista államok mohó tülekedésének valóságától. Akkor a Károlyi-kormány leintett minden nemzeti mozgolódást s a pacifizmusra építette föl országos agitációját, ahelyett, hogy azt hirdette volna, hogy ő csak egy rettenetes csódtömeget vett át, az országot tönkretevő előző rezsimék és kormányok csódtömegét, akiknek sötét bűnei most elháríthatatlan katasztrófába zujtják az országot. A biztosra várható Vyx-jegyzéket egy nagy agitációs kampánynak kellett volna megelőznie a háborus bűnösök ellen. Egy nagy nemzeti számonkérés visszhangjától kellett volna zugnia az országnak, többi közt az Apponyi Albertek, Bethlen Istvánok és más 48-as függetlenségi hármasszövetség rajongók ellen. Ennek az akciónak azonban nyoma sem volt s a Vyx-jegyzék azért váltott ki oly katasztrófális hangulatot. Stambulinsky nem volt annyira doktrinér és antidemagóg, hogy ne indította volna meg a legélesebb akciót a háborus bűnösök ellen. A Stambulinsky-kormány ma is él. Illetékes sajtókörökben már akkor rámutattam ennek a politikának s az országos agitáció irányának teljesen elhibázott voltára, de sajnos a sajtófőnöki székben is egy esztéta-irodalmár ült, akinek életről, realitásról, igazi néplélekről halvány sejtelve sem volt. (Egyetlen emlékem az egészből ama nyolc év, amit „Golyót és bitófát a háboru

bűnösöknek” című cikkemért kaptam.) A Károlyi-rezsim keztyűs kézzel, jóindulatra, megértésre apellálva dolgozott, nem lépett fel elég energikusan a jobboldali ellenforradalmárokkal szemben és tulságosan tisztelte a szocialista baloldalt. Demokráciát csinált schöngeisti alapon s egy szép napon kihúzták alóla a baloldaliak a gyékényt. De ezzel csak a jobboldalt előzték meg. Az emigrációban is ilyen ügyefogyott, tisztára passzív politikát folytatnak az októbristák. Pedig ha már fegyverrel nem tudunk menni Horthyék ellen s a külföld sem segít, nem szabadna teljesen elzárkózni az elméleti álláspontok fellegvárába. Valljuk be: nemcsak fehér terror volt és van még jórészből. Volt vörös terror is... Aki sohasem csinál aktív politikát, az lehet magántudósi széplélek, sőt nagy ember is, de a politikában csak a dühös statiszta szerepét fogja játszani és Lázár marad a csókok lakomáján.

Ezt a teoretikus, schöngeist-politikát nem lehet tovább csinálni minden poklokra keresztül. Eleven, hus-vérpolitikát kell csinálnia az emigrációnak a mellbeteg esztetizmus helyett. Horthyék négyéves garázdálkodása rengeteg emberéletet tett tönkre, ezeket fosztott meg szabadságuktól (ma is még rengetegen ülnek Vácott és Szegeden), ezeket üzött az emigráció nyomoruságába, börtön, hóhér, akasztófa jelzi a politikájuk nyomát, az agitáció legvadabb, legaljasabb eszközeivel dolgoznak ellenünk — s Jásziék továbbra is a régi, esztetikai szépségekben gazdag, de minden reális támaszték hijján levő álláspontot hirdetik. Engem, igenis, a Markó utca, a börtön és amit ott Horthyéktől láttam és tanultam, leszoktatott a politikai esztetizmusról. A politika ma életré és vérre megy. Az utolsó öt év óriási történelmi tanulságokat hozott nekünk. De, úgy látszik, a mi finomlelkű vezéreink mindebből nem tanultak semmit.

A megszűnt „Jövő“

Fölösleges a dolgot szépitni csöndesen, szomorúan, letörtten valljuk csak be, hogy nagy gyász szakadt az emigrációra a „Jövő“ című napilap megszűntével. Megrendítő gyászesemény ez, és olyan nagy veszteség ért bennünket, hogy az első megdöbbenés kábulatában talán föl sem tudjuk mérni. Garami Ernő és Lovászy Márton harcos napilapja, az emigrációs reménysek, álmok és célok büszke hordozója és egyik fellegvára volt és nem lehet eltagadni, hogy a „Jövő“-vel együtt sirbaszállott az emigrációnak sok minden reménye, hite álma. Egész szívvel átérezzük a roppant veszteséget és az ellenség őrvjögő üdvívalgása nem zavarhat meg bennünket a gyász hangulatában és nem kényszeríthet minket arra, hogy könnyeinket eltagadjuk és hogy ne ismerjük be, hogy, fájdalom, jogos az ellenség öröme, mert a mi lankadó harcunk egyik legkimagaslóbb bajvivója dőlt ki a sorból, hogy a legbecselebb és legfélelmetesebb harci fegyvereink egyike hanyatlott le. Megállunk, körülnézünk és dermedten kérdezzük, hogy most azután mi lesz. Mi lesz velünk, mi lesz körülöttünk, hová menjünk, merre induljunk? E sorok írója igazán sohasem tartozott a „Jövő“ című lap gárdájába, sőt némi joggal tán panaszkodhatnék is amiatt, hogy személy szerint övele, ez a letűnt emigrációs orgánus nem bánt mindig tulságos gyöngéden. Ám a személyi és netalán világnézeti különbségek mit sem változtatnak azon az igazságon, hogy a „Jövő“ című lap hatalmas munkát, tiszta munkát, történelmi munkát, végzett. Garami Ernő és Lovászy Márton érdemei hervadhatatlanok maradnak minden időben, amit ők itt több, mint két esztendőn keresztül végeztek, az a legmagasabb mértékkel

mérve is mindenkor az elismerés legszébb szavaira tarthat igényt.

Garami és Lovászy emigrációs küzdelmei egészen külön mértékkel mérendők. Mert hiszen e két férfiú valóban önkéntese az emigrációnak, ők igazán csak áldoztak, elrugták maguktól Magyarországra való lehetőségük és kötelességük szavára hallgatva, a hontalanság nehéz és háládatlan küzdelmeit választották. Az emigráció hazafelé vezető útja Garami Ernő és Lovászy Márton zászlaja alatt volt csupán elképzelhető, mert hiszen köz tudomásu, hogy Károlyi Mihály, aki változatlanul az egész emigráció hivatott vezérének tartunk, teljesen Kossuthi állásponton van, a mai birtorlókkal szemben, és az eszme sértetlenségére fölött örködik és nem alkuszik, nem hajlandó egyetlen jótányit sem engedni álláspontjából. Károlyi Mihály a napi politika fölött állván, a jövő felé tekint és Garami és Lovászy voltak az emigrációs politika legpozitívebb vezetői, akik azonban Horthy-ékkel szemben maguk is a legteljesebb elutasítás álláspontján voltak, és nem voltak hajlandók egyetlen lépést sem közeledni a gyilkos kurzushoz. Legendásan szép és nehéz harc volt a „Jövő“ harca, amely azonban nem vezethetett sikerre, mert Garamit otthon eladták egykori inasai, ma „vezérei“ a szociáldemokrata pártban, és Lovászy is meglehetősen magára maradt a nagy harcban. Buchinger Manó, Hatvany Lajos és egy sereg lelkes derék újságíró dolgozott a „Jövő“ redakciójában és végül is abba kellett hagyni a harcot, mert a lap a tisztességesség gyógyíthatatlan betegségébe esván, igazán hősie küzdelem után elhalt. A tisztességesség a szegénységet jelenti, és ezzel

elnémul tán végre sok hazug száz, amelyik cseh kormánysszubszvenciókról és bőven buzgó pesti zsidó pénzforrásokról regélt. A fájdalmas cáfolat, ime, itt van, a „Jövő“-nek nem voltak pénzforrásai, de a pesti gazdag zsidók azok mindenesetre szégyelhetik magukat, hogy ennyire alaptalanul rágalmazták meg őket a „Jövő“ anyagi támogatásával.

Tiszta és szegény ujság szűnt meg a „Jövő“-vel, mi mélyen lesujtva, bajtársi szeretettel és fájdalommal álljuk körül laptársunk korai sirját, és szívünk mélyén átérezzük a pótolhatatlan veszteséget és meghajlunk a nagy és becses munka előtt, amit a „Jövő“ gárdája végzett. Minden megthattott együttérzésünk és bajtársi szolidaritásunk az íróasztal nélkül maradt testvéreké, a tolluktól és hajlékuktól megfosztott társainké, a nehéz és szomorú emigrációs betüvetésben.

Lovász Márton

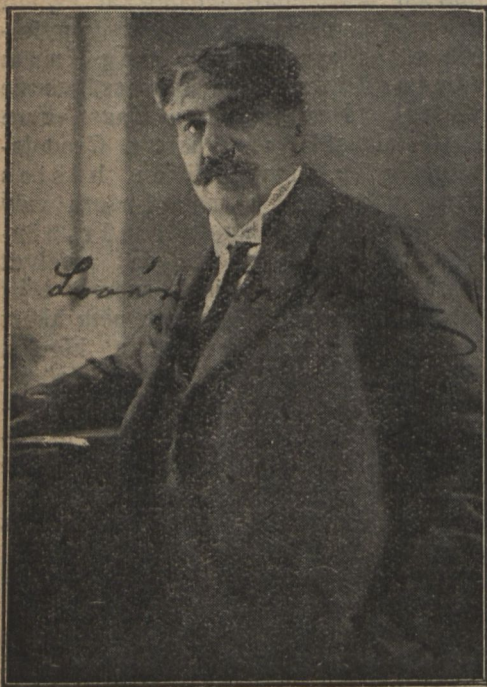
A „Jövő“ kidőlte politikailag és közéletileg hajléktalanná tette Lovász Márton is, akiről külön szeretnénk itt néhány egészen megkülönböztetett melegségű sort írni. Lovász Márton minden megthattott tisztelet, szeretet, hála és elégtétel megilleti, mert annyit igazán senki sem áldozott az emigrációért, mint ő. Lovász Márton a proletárdiktatura bukása után minden bizonnal miniszterelnök lett volna Magyarországon, ha a bosszuállás politikájához a legcsekélyebb mértékben hajlott volna. Ő azonban az önzetlenségnek, elvhűségnek és jellemsszárdáságnak ritka tüneményes, történelmi példáját produkálta, amikor sziklaszilárdan megállott meggyőződése mellett és egész férfias elhatározottságával szembefordult a fehér terrorral. Ameddig a fizikai lehetősége megvolt, otthon folytatta Lovász az ő példaadóan bátor küzdelmét, majd amikor odáig fajultak az állapotok, hogy otthon többé nem

használhatott, akkor önkéntes száműzetésbe ment, kijött az emigrációba és itt Garami Ernővel együtt a „Jövő“ élén felejtethetlen és örökbecsű, harcos munkát végzett.

Annyit, mint ő, Károlyi Mihályon kívül senki sem áldozott. Közel egy félszázendeje, hogy Garami Ernő visszalépett a „Jövő“ főszerkesztői állásától és ettől kezdve már csak súlyos és értékes vezércikkeivel támogatta a lapot, amelytől szellemileg visszavonult Hatvany Lajos is. Lovász Márton tehát már hónapokkal ezelőtt magára maradt a „Jövő“ irányításában. Magányosan, meg nem tántorodva, soha sem csüggedve vívta Lovász tovább a maga egyre kilátástalanabbá váló harcát. Csodálatosan szép, megrendítően hősiess harc volt ez, a napról-napra való életéért a lapnak, amelyet már mindenki elhagyott, de amelyet Lovász Márton, akinek szemei előtt folyton a nagy cél lebegett, nem akart elejteni. Lovásznak ezt a hőroszi küzdelmét részvétlenül, bűnös közönnel nézték olyan hazai körök, amelyeknek kötelességük és módjuk is lett volna támogatni ezt a tiszta harcot. Lovász nem csüggedt, az ő hitét nem lehetett elrabolni, az ő nemes optimizmusa vitte őt tovább, mindig csak tovább a kötelesség parancsolta uton, ahol egész áldott szívével mindvégig ott állt az oldalán a legnemesebb és legönfeláldozóbb hitves, aki példaadó bátorsággal és hűséggel osztja meg a száműzetésben férjének minden megpróbáltatását, küzdelmét, csalódásait, szenvedéseit. A legmélyebb tisztelettel érintenünk kell itt azt a tényt, hogy olyan puritán egyszerűségben, olyan szent szegénységben — mint a Lovász házaspár — csak a legágrólszakadtabb emigránsok élnek. Akik ma Magyarországon Lovász Márton tiszta alakja felé a rágalom sarát hajigálják, azok nem méltók arra sem, hogy e férfiu saruját megoldják. Az nem le-

het, hogy Lovászy Márton meg ne kapja valamikor egy példás, tiszta és önfeláldozó élet minden elégtételét.

Elmentem Lovászyhoz, hogy megkérjem, nyilatkozzék „Az Ember” számára a „Jövő” megszűnéséről és ennek a két esztendőnek nagyszerű harcáról. Senki se higgye, hogy Lovászy megtört, vagy hitében, meggyőződésében egyetlen hajszálnyira is megtántorodott. Nem, erről szó sincs. Lovászy Márton törhetetlen és megtántorithatatlan. Csak könnyezve le-

het róla beszélni, hogy még ő vigasztalt engem, ne csüggedjek, még hiszen minden elveszve, a „Jövővel” nem szállott sirba az eszme, ki kell tartani és győzni fogunk. Igen, ez a legmagárahagyatottabb emigráns, a bujdosók ügyének ez a legönzetlenebb áldozata a maga legendás nagy küzdelmeiben emberi méltóságának és férfiúi önértetének teljében, hitének tiszta tüzével áll itten és ime, hallgassátok, hogy Lovászy Márton ma is hogy beszél:

— Tulzottnak találok azt a megdőlő benést, szinte azt mondhatnám elcsüggedést, melyet a „Jövő” megszűnésével alkalmával itt-ott tapasztalok. Politikai irányoknak és törekvéseknek sorsa nem függ az azokat képviselő sajtó organumoknak sorsától. Vagy reális és szükségszerű az a politikai célkitűzés, amelyet a „Jövő” vallott, vagy nem az. Ha igen, akkor az a „Jövő” nélkül is, ha pedig nem, akkor hiába hirdetnék ezeket az elveket a „Jövő” nélkül sokkal hatalmasabb organumok is. Az én meggyőződésem az, hogy a „Jövő” által megmutatott politikai irány Magyarország és a magyarság számára nemcsak hogy reális és szükségszerű, hanem az egyedül lehetséges is. És én abban nem is kételkedem, hogy Magyarország és a magyarság sorsa ebben az irányban fog kialakulni és konszolidálódni. Más a baj: attól tartok, hogy ez a végleges kialakulás és az azzal járó konszolidáció csakis nagy megrázkódítások után következik be. A kurzus az ország politikai fejlődését az egyedül lehetséges kibontakozással mereven ellenkező irányba terelte, amiből az következik, hogy a helyes fejlődési irányba való terelődés csakis az események és fejlemények kényszerítő erejének nyomása alatt mehet végbe. Vagyis a magyarságnak az új Európában való elhelyezkedése folytonos zökkenők, szakadatlan konfliktusok, állandó bizonytalanság közepette történik meg és nagy kérdés, hogy a meggyengült magyarság ezeket a szakadatlan és kinos zökkenőket kibírja-e és nem jár-e a zökkenők és konfliktusok valamelyike olyan katasztrófával, amely a kibontakozást hosszú időre elodázza?

— Ezért azonban nem mi vagyunk felelősek, akik idekint élünk és nincs is módunkban azon segíteni. A magyar közélet már eljutott, jobban mondva elfajult odáig, amikor az érveknek, a kapacitációnak nincs hatása. Hiába magyarázzuk a kurzusnak, hogy mi az

ország érdeke, amikor neki más az érdeke, arra, hogy a maga érdekét áldozza föl az ország érdekének, hiába kapacitáljuk. A kérdést a magyar nép életösztone, életereje dönti majd el. A kurzusnak az ország életérdekeivel ellenkező politikája feltétlenül meg-hozza azt az időpontot, amikor az országnak választania kell a kettő között: vagy belezuhan a végromlásba, vagy ledönti a kurzust. Ha sejtlemem nem csal, ez az időpont nincs már messze.

— Persze, jó volna, ha ezekben az elkövetkező kritikus időkben kezünkben volna a mi harci fegyverünk, a toll és a magunk csekély erejével is előmozdithatnánk a nagy válság sima megoldását. De azért annak, hogy ez a toll kiesett kezünkéből, semmiképen sincs az a sorsdöntő fontossága, hogy emiatt megdőbbsen vagy elcsüggedni volna szabad. Nem kételkedem abban, hogy amikor a válság forrpontja felé közeledünk, akad majd odahaza is toll és író, amely sikraszáll a magyar nép igazságáért. Mi azzal, hogy két évig ébren tartottuk ezeket az igazságokat, megtettük kötelességünket.

— A magam részéről erre a két esztendőre mindig örömmel fogok emlékezni. Ennek a két évnek viszonyosságait bőségesen ellensúlyozta az a teljes összhang, amely a „Jövő” szerkesztőségében uralkodott és amelyet soha semmi sem zavart meg egy pillanatra sem. Ez az együtt töltött két esztendő olyan szoros és kedves kötelékbe fűzött össze Garami Ernő és Hatvany Lajos barátaimmal és a „Jövő” munkatársaival, amelyet a lap megszűnte semmiképen sem érint.

— Reám nézve a „Jövő” kiadásának szüneteltetése természetesen azzal jár, hogy egy időre visszavonulok a a publicisztikai tevékenységtől. De ez nem jelent nálam sem csüggedést, sem a meggyőződésemtől való eltántorodást, sem az ügy diadalában való hit megfogyatkozását. És azt a remé-

nyemet sem adom föl, hogy lesz még módom és alkalmam a küzdelmet újra kezdeni. Ezt a mostani szünetet mindössze pihenőnek tekintem, amelyre talán rá is szolgáltam.

Mit mond Garami Ernő?

Garami Ernőt a Lebmann-kávéházban kerestem fel, hogy megszólaltassam a „Jövő” ügyében. Garami semmiképpen sem akart nyilatkozni. Eiletem legnehezebb interjú-csinálása volt ez, ott a Lebmann-kávéház napfényes kirakatában. Azt mondotta Garami, hogy ő azért nem akar nyilatkozni, mert olyan keserűket találna mondani, hogy én le sem közölhetném „Az Ember”-ben és egyébként is nagyon kinossá válhatna a dolog. Megnyugtattam Garamit, hogy ő nem tud olyan keserűket mondani, amiket én nyugodtan és vidáman le ne közölhetnék, mert hiszen „Az Ember”-ben mindenkor, mindenkiről meg lehet mindent írni, róla is, másokról is, sőt — én rólam is. Garami makacsul ellentállt és kitartott amellett az álláspontja mellett, hogy ő pedig ebben a nehéz és kényes kérdésben nem hajlandó nyilatkozni. Biztosítottam, hogy kívágtam ő már magát nehezebb helyzetekből is és egészen bizonyos, hogy minden keserűségét bele tudja ő süriteni néhány tömör és precíz Garami-féle mondatba. Az éles és keserű megjegyzésekkel a beszélgetés során tovább sem fukarkodott Garami, de a nyilvánosság számára semmiképpen sem volt hajlandó nyilatkozni.

Hosszas kapacitáció után, amelynek során engem Garami Shyloknak is nevezett, végre megtörtén, ceruzát és papírost vett elő Garami Ernő és „Az Ember” számára sajátkezűleg leírta a következő, mindent megmondó és mindent összefoglaló nyilatkozatot:

— Nem beszélek. Némán akarom élvezni a helyzet gyönyörűségeit. Némán akarom szemlélgetni az ellenség

megtisztelő örömének brutálisan leplezetlen kitéréseit és csöndben akarok elmélkedni számos otthoni és itteni jóbarát ügyetlenül leplezett vigasságán. Nincs mit mondanom...

Ez az a bizonyos nyilatkozat, amelyhez nem kell kommentár. Garami nyilatkozatai sohasem szorulnak kommentárra.

Buchinger Manó nyilatkozata

Kérésünkre Buchinger Manó a „Jövő” egyik főmunkatársa a következő nyilatkozatot írta „Az Ember” számára:

A „Jövő” szünetelése, szerény véleményem szerint, a magyar demokráciának szegénységi bizonyítványa. Tág értelemben vonom meg a kört és azt hiszem, hogy egy a demokrácia otthoni hiveinek, mint az emigrációban lévőknek, valamint az utódállamokban élő magyaroknak is okuk van rá, hogy bánkodjanak és — restelliék az esetet. Hogy a demokratikus gondolat otthoni hivei édeskeveset, sőt semmit sem tettek a „Jövő” megmaradása érdekében, az nemcsak mint tény szomorú, de még sokkal szomorubb, mint annak a bizonyítéka, hogy odahaza a fizikai és a szellemi rabság még óriási. Sajnálatos az is, hogy az utódállamok magyarsága sem tanulta meg annak a méltánylását, hogy nyelvi, politikai és világnézeti szempontból mit jelenthetett volna számára a „Jövő”.

Az emigráció szempontjából azonban az eset még súlyosab.

Nem bánom, vádolianak akár szerénytelenséggel, mégis kimondom: az emigrációnak egyetlen olyan sajtóorgánuma sincsen, amelynek szerkesztői annyi politikai pozícióbeli előnnyel képviselhetnék a magyar demokrácia gondolatát, mintahogy a „Jövő” tehetne volna. Tehát ennek az eszmének a győzelme érdekében, ami végeredményében az

emigráció megváltásának a bekövetkezésével is azonos, sem dolgozhat egyetlen orgánus sem akkora eredményességgel, mint ahogy a „Jövő” tehetne volna. Es nem bánom, ha be is verik érte a fejem, de kimondom: az emigráció sok jeles embere nem a „Jövő” érdekében — „drukkolt”. Szomorúnak tartom ezt a politikai és emigrációs érdekből egyaránt. Az okát nem tudom másban megtalálni, mint abban, hogy az emigráció vezető férfiai egyéni érzelmeiktől, politikai célkitűzéseikben pedig pillanatnyi egyéni helyzetükből fakadó mérlegelések által zavartatják magukat.

Mindez ellen pedig nem tudok más segítséget, mint a „Jövő”-nek minél előbb újból való megindítását.

Buchinger Manó.

Beszélgetés Hatvany Lajossal

A „Jövő” szerkesztői mellett és a „Jövő” szerkesztői után munkatársunk fölkereste a „Jövő” csoportjának harmadik irányítóját, ki ugyan mint szerkesztő nem óhajtott szerepelni, de mint kiadó és mint cikkíró ugyancsak kivette a maga részét az emigrációs küzdelemből. Hatvany Lajos körülbelül három hónap óta beszüntette működését mind a két irányban. Munkatársunk első kérdése az volt, hogy e beszüntetésnek mi az oka?

— Kiadó alapíthat lapot, de nem tarthatja fenn. A lapot a közönség élteti. Már pedig az utódállamok magyar anyanyelvű közönsége egy-egy nagyobb vidéki városban hatalmas, jólszervezett és jólértécsült vidéki lapokat teremtett. Ezek a lapok előbb hozzák a budapesti híreket, általában a világesemények hírét, mint a nehézkes közlekedési eszközökkel küzdő bécsi emigráns ujság. Mire mi Bécsből lekésve megérkezünk, tegnapi hírekkel, a kassai, kolozsvári vagy szabadkai olvasó már rég túl van a világtörténelemnek vagy hazai történelemnek általunk hirdetett pillanatnyi fázisán...

— Aki bécsi magyar ujságot olvas, nem a hírek kedvéért olvassa. A Bécsben élő magyar emigráns politikusoknak szabad országban kimondott független véleményét akarja tudni, ez a cél. Ennek a célnak kedvéért fenn kellett volna tartani a „Jövő“-t minden áldozatok árán.

— Ami az áldozatokat illeti, meghoztam minden áldozatot, melyet tőlem a küzdőtársak követelhetnek. Meghoztam akkor is, mikor hitem az emigrációs politikában megrendült és magam beszünttettem az írást...

— Szóval Ön nem hisz az emigrációs politikában?

— A „Jövő“ csoportjának célkitűzéseiben ma is hiszek, de ezt a célkitűzést a magyar politika és művészet számos kitűnőségének számkivetettsége épp úgy jelenteti és jelképezi, sőt tán hathatósabban jelenti és jelképezi, mint szavaink, melyeket a szélbe kiáltottunk. A választások óta úgy érzem, az emigrációs politika elvesztette jelentőségét. Számunkra és céljainkért az otthoni ellenzéknek kell küzdenie.

— Kell. Kellene. De ha nem teszi, talán nem is igen teheti, az otthoni körülmények között.

— Az otthon kimondott burkolt célzás többet ér, mint a Bécsben kimondott szabad szó. Ne feledje el, hogy amit mi itt a legjobb szándékkal s a legmagyarabb érzéstől vezettetve kimondunk, azt magyar anyanyelvű olvasóink önkéntelenül félreértik, mindaddig, amíg a Bécsben megjelenő ujság, csakis a magyar politika eseményeit kísérheti igazságos bírálattal s az utódállamok politikája felől kénytelen hallgatni. Az utódállamokban megjelenő magyar lapok rendkívüli előnye a Bécsben megjelent magyar lapok fölött, hogy sajtószabadságot élveznek, míg bennünket állandóan a szállítási jog elkobzásának veszélye fenyeget. Gyakorlatilag meg nem valószínűsíthető kedves elméleti elképzelésem olyan bécsi magyar napilap, mely az osztrák vendégjog adta nagyszerű függetlenséggel élve, a magyar és az utódállamok politikáját egyforma mértékkel méri. Csak ez a lap világíthatna bele abba a rettenetes forrongásba, melynek Középeurópa a neve. Csak ez a lap szólálhatná a hazai demokrácia ügye mellett a magyar kisebbségek ügyét is egyszersmind. Ha akár öt embernek írnök, ilyen lapot képzelek el. Csak ez a lap szüntethetné meg az emigráció körül támadt végzetes félreértéseket.

— Még kell csinálni.

— Nincs az a színész, aki üres házak előtt játszani tud. Egész ujságírói temperamentumom arra teremtett, hogy közönségnek, minél nagyobb közönségnek irjak. Annak idején a „Pesti Napló“-nál sikerült ezt a nagyközönséget, aránylag rövid idő alatt összehoznom. Ha van közönség, van harci kedv! Nem születtem lemondónak s nem tudok eleve a hatásról lemondva, eszmei igazságokért küzdeni. Különben nem is igen hiszek olyan eszmei igazságokban, melyeknek gyakorlati hatásáról nem vagyok meggyőződve. Legalább a politikában nem hiszek bennök. Akit a közönség részvétele elhagyott, az várjon szépen, míg a közönség részvétele megint feléje fordul. Ez csak idő kérdése. Az emigráns kötelessége: élni. Aki ma meghal közülünk, az a legnagyobb politikai baklövést követi el.

— Ön mindig a politikáról beszél, pedig Öntől irodalmi és művészi véleményt szeretnénk hallani. Lehet-e, hogy az emigráció irodalmárai elnémuljanak?

— Hála az Istennek, kevesen vagyunk már. Bíró Lajos tiszta irodalmat művel, mintha sohasem politizált volna, Ignótus pedig kitért az emigráció dilemájára elől és Szlovákiában, ahol szerepét félreértetni nem lehet, küzd a magyar ügyért. Farkas Antal meg úgy látom éppen-séggel, csak testileg van az emigrációban, versei budapesti napilapokban jelennek meg.

— És Ön?... Hova teszi nyugtalanságát?

— Kész a könyvem a magyar haladó irodalom felemás viselkedéséről a forradalmak alatt és után. Ebből a könyvből Babicsról szóló részletek, jelentek meg a „Jövő“-ben. A könyv kész, de nem akadt rá kiadó. Van egy megkezdett könyvem Adyról, melyből talán legközelebb a „Nyugat“ közül egy fejezetet. És végül van egy félig kész regényem. Muszáj, hogy e sok kezdeményből, ujévig valamit végigmunkáljak...

— Még egyszer térjünk vissza a „Jövő“-re.

Több kérdeznivalóm ugyan már nincs, de én azt hiszem, hogy Önnek lesz még e fontos ügyben valami mondanivalója.

— Eddigi alapításaimnak az volt a sorsa, a „Nyugat“-nak is, „Pesti Napló“-nak is, hogy a küzdelmes időket velem élje át a vállalat, a siker ideit mással. Azt kívánom, a „Jövő“ munkatársainak is, kiket oly testvérien megszerettem és főleg a „Jövő“ vezéreinek, kikre oly tisztelettel és oly meleg rokonérzéssel gondolok, hogy a siker ideit mással éljük át s ne feledkezzenek meg teljesen arról a kénytelen-kelletlen, nem fáradságból pihenő harcossárságról, akivel a küzdelem éveit élték át. Szóval, ne cselekedjék velem, holnap a bécsi kollégák, amit a pestiek, ma oly nagy mértékben megcseselekesznek. Különben pedig béke velünk, amíg az új harcok órája út. Addig is megyek munkára. Kiki tegye ezt. Ez a legjobb, ez minden, ez az egyetlen, amit tehetünk. Ez a politikám, ez az irodalmam, ez a hitem, — ez az utolsó szavam: Ámen!

Aldori. Már nem aktuális a dolog, mert hiszen hetekkel ezelőtt történt, hogy meghalt szegény. De az én számomra aktuális ma is és az marad még nagyon sokáig Aldori Károlynak, ennek a kutyahűségű csöndes beszédű drága barátának, finom és tiszta léleknek halk eltávozását. Itt látom magam előtt kedves, bozontos fejét, hallom a meleg, csendes hangját, érzem ahogy hű kutya módjára itt szuszog mellettem mint tette Bécsben, Pozsonyban és Kassán, ahol elvághatatlan kísérőm, meghitt társam, legönfáldozóbb barátom volt. Szinte mellékes nekem, hogy értékes, finom írótehetség is volt, hogy novellái, kritikái, újságcikkei a legjobb reményekre jogosító írói gesztusok voltak, hogy pompás magyar publicista és tán kiváló magyar regényíró lett volna belőle. Nekem az a legfontosabb hogy mint dörmögő, kedves, szegény fiu milyen harmonikus, szemérmes, angyali lény volt, milyen tiszta jellem, milyen hű szövetséges, milyen nemes jószágos ember. Nekem már nincsen sok vesztetni való az életben, de benne, a drága, a legjobb, a mindenkinél ragaszkodóbb Aldoriban nagyon sokat vesztettem. Ha delutánonként, magányosan kísétálok a bádeni parkba, vagy ha reménytelen esteken loholok a bécsi Ringen, engem mindig meglátogat ma is Aldori szelíd képe, megható imbolygó alakja, és ő hűségesen kísért engem magányos utjaimon tovább, melegnézésű, jószágos szemét nézzétek, és a tiszta kedves bársonyos, hangjával, most is duruzsol a fülemben... Nehéz lesz őt elfelejteni...

Göndör Ferenc ellen

Irta Miklós Móric.

Hogy Göndör Ferencről mi a véleményem, bizonyítja az, hogy ez a cikk az ő lapjában jelenik meg. Hiszem, hogy harcait nemcsak magáért a harcért, hanem az igazságért, a forradalomért, a proletariátusért vivja. Tudom, hogy a magyar közéletben, a magyar forradalmakban, a fehér nemzetgyilkolás ellen folytatott küzdelmekben kevés ember harcolt olyan föltétlen önzetlenséggel és bátorsággal, olyan abszolút függetlenséggel, mint ő. Most mégis a leghatározottabban szembe kell vele fordulnom.

Több dologra vonatkoznak kifogásaim, most egyelőre két dologról akarok beszélni. Az egyik az ő, hogy úgy mondom emigrációs defétizmusa. A „Vallomások Könyvé“-ben írt egy pár nagyon szép fejezetet az emigráció és az emigráns keserveiről. Az Ember legutóbbi számában pedig „Gyónás“ című vezércikkében erre reáduplázott. Ez a vezércikk valóban gyönyörű megnyilatkozása egy tépett és kétségbeesésben vergődő költői léleknek. De minél gyönyörűbb, minél jobban remegteti meg az ember legbensejét, annál szörnyűbb vétek az emigráció ellen. Nem tartom helyesnek, hogy most ezzel a lírai költészettel rontja az emigráció lelkét, nagyranöveli a kishitűséget. Nem tartom helyesnek, hogy ellenségeink vigyorgó ábrázatát gazdagítja a mi keserveink fölött érzett öröm vonásaival. Akkor sem tartanám helyesnek, ha mindaz, amit ő érez és ír, igaz volna. Nem kétlem, hogy ő érzi, amit ír, de az is bizonyos, hogy nem jó látia a dolgokat.

Nem igaz, hogy az emigráció helyzete az ő kétségbeesett följajdulását igazolná. Természetes, hogy nem fáj-

dalonélkülvaló az elszakadás attól a földtől, amelyen legszebb harcainkat vívtuk a népért, a forradalomért, az igazságért. Ezt a fájdalmat nem vonja kétségbe, nem is vonhatja kétségbe senki. Természetes az is, hogy akik egy élet keserves küzdelmét és munkáját hagyták odahaza, itt nem találják meg az életnek azt a teljességét, amelynek elvesztét fájlatják. De az is bizonyos, hogy soha és sehol emigráció olyan tiszteletreméltó munkát nem végzett, olyan tiszteletreméltó elhelyezkedést nem talált, mint ez a mostani magyar emigráció. Nem azt a munkát értem itt, amit az emigrációban élő vezetők a külföld felvilágosítása és a fehér rettenetességek megszüntetése érdekében végeztek és a mi megcáfolhatatlanul értékes eredményeket hozott, főképpen az otthon szenvedőknek. Nem mindent, de sokat. Mondom, nem erről a munkáról beszélek, hanem a valóban fizikai és szellemi munkáról, amit a hazájukból számkivetett emigránsok az életért, a megélhetésért, a kenyérért végeztek.

Ha valami egyensúlyozta azt a megvetést és gyűlöletet, amit a Horthy-gyilkosok Magyarországa széles e világon a magyar névnek kiváltott, úgy ez az a tisztelet, amit a magyar szellemi és fizikai munkások munkája, munkabírása, intelligenciája megint széles e világon kivívott. Az utódállamok, Ausztria, Németország szellemi és gazdasági életében a magyar emigráns munkás elismert helyet vívott ki magának. Jugoszlávia keresi, csalogatja a magyar munkást, a magyar mérnökök Románia legbecsültebb szerzeményei, Bécs legfinomabb műhelyei, legelső redakciói a magyar emigráns munkájával gazdagszanak, Oroszország, Amerika viszi, csalogatja, szubvencionálja a magyar mun-

kát. Eppen most hagyta el Bécsset egy 14 tagból álló kivándorló csapat, amely a legragyogóbb proletárok fölbecsülhetetlen munkaerejét viszi Dél-Amerika gazdagítására, olyan munkásokat, akik elüldözött, magyar emigráns létükre Ausztria műhelyeiben akkor is dolgoztak és becsültek voltak, amikor üzemeikből a munkanélküliség idején százával és ezrével bocsátották el az osztrák munkásokat. Magyarország örök szégyene és lemoshatatlan bűne, hogy a legbecsültebb nemzeti kincset, a magyar munkás erejét, munkabírást, értelmét két kézzel szórta ki a világba, hogy mindenki gazdagszik tőle, csak Magyarország súlyod napról-napra jobban a gazdasági zűllés, a kulturátlanság mocsarába. Az utódállamok kis vidéki városai is gazdasági s kulturális gócpontokká fejlődnek, ők pedig Budapestből is Dunakeszit csinálnak.

Ha valakinek kétségbe kell esni, ha valakinek el kell keseredni, úgy az semmi esetre sem mi vagyunk, hanem a keresztény, nemzeti Magyarország, amely elpocsékolta és visszahozhatatlanul elvesztette a nemzeti gazdagság legértékesebb kincseit.

Nem tagadom, nem mindenki boldogult maradék nélkül, az elhelyezkedni-nem-tudás, a gazdasági válságok sorozata sok embert földhöz vágott. Es bizonyára elbuktak emberek, akik odahaza sem álltak volna meg a helyüket. A forradalmak kivetettek az országból olyanokat is, akiknek a forradalom nem a forradalom, az igazság harca volt, hanem a konjunktura lecsése, voltak, akik a törvény kezére jutottak itt, éppen úgy, mintahogy azt odahaza sem kerülték volna el. A legtiszteletreméltóbb, a legsikeresebb forradalmak is mindig hordtak magukkal nagy adag szemetet, de azért a forra-

kiutasítását, de emberileg igazán megrendítő, hogy amikor Surányi képviselői mandátumának elvesztése után, egyetlen panaszszó nélkül odaállott a szedőszekrény mellé és több mint egy esztendő óta minden politikai szerepléstől elvonulva, egyszerű nyomdászsegédi sorban, a legnehezebb robottal tartja fenn családját, most még ezt a szegényes existenciáját, régi szerény otthonát is elvették tőle és elmehet szürkülő hajjal, asszonnyal, gyerekekkel új életet kezdeni. Mondom, ezért se Horthy, se Bethlen nem igen fognak megnehezíteni a csehszlovák kormányra, aminthogy aligha fog megharagudni a magyar kormány azéért, mert Szepesi Miksa, a „Kassai Napló” főszerkesztője is a kiutasítottak között van. Szepesi Miksa olyan nivós és pompás újságnak a főszerkesztője évek óta, amelyenhez hasonló kevés jelenik meg ma Budapesten is. A „Kassai Napló” olyan értékes orgánus tehát, amely becsületére válik Csehszlovákiának és bár Szepesi kötelességszerűen mindenkor lelkes szószólója a csehszlovákiai magyarság érdekeinek, ugyanakkor azonban éles ostromozója a jelenlegi magyar kormányzat jogfosztó és szabadságtipró rendszerének. Szóval, ennek a kipróbált és jeles magyar újságírónak akihez bennünket külön kollegiális szolidaritás is fűz, a kiutasítása semmiképen sem retorzió Horthyék ellen, aminthogy ismerve a magyar kormányférfiak lelkiismeretlenségét, az összes kiutasítások nem okoznak nekik egyetlen álmatlan éjszakát sem. De akiket kiutasítottak, azoknak minden éjszakájuk álmatlan, azok legtöbbszörnek nincsen hol álomra hajtani fejüket, és mi hisszük, hogy a csehszlovák kormány nem akar ártatlan embereket sujtani, és újra meg fogja nyitni határait a magyar kurzuspolitika legújabb áldozatai, a Csehszlovákiából száműzött magyarok előtt.

Ady a Kanonok-soron

— Egy májusi séta emlékei —

A soktornyú Várad fölött külön kis városrész komorkodik a püspöki dombon, a bihari szőlőhegyek lábainál. Ez a domb kimagaslik és messze mutatja a barackfák virágkoszorújában a néma nagy kötömeget: a püspöki palotát, a székesegyházat, a papnöveldét és a káptalani házak egész utcányi zárt sorát. Senki más nem lakik itt, csak papi nép. Halotti csönd. Csak egy-egy reverenda suhan vagy egy-egy hintó, régi batár gördül halkan. A kanonokok házai, végig az egész utca hosszán, szorosan egymás mellett épültek s valamennyi ház alatt fehér íves árkád boltosodik s ez a fehér, papos, néma folyosó végigkuszlik valami husz palota során. Ha belép az ember az árkádok alá, forró nyáron is hűvösség csapja meg, komor és nyomasztó csönd, bezárt nagy tölgyfakapuk, siket világ s a fehér boltívek távlata messzibe visz és beszűkül, homályba vész és érzed egy titokzatos, elbástyázott hatalom hideg kezét.

Ez itt a káptalan-sor, vagy ahogy a nép mondja: a Kanonok-sor.

*

Számokat kellene most ideírnom. Hogy mennyi a püspök egy napi jövedelme, hány hold a püspöki föld és mennyi a káptalan földje. És hogy mennyi a földéken a föld nélküli paraszt és hogy e vidéken mi az, ami a népe. És számokat kellene ideírnom, hány az a kigazda, szegényember, akiket a káptalan tart kölcsönpórázon, mert tudni kell, hogy a káptalan itt emberemlékezet óta kölcsönüzettel is foglalkozik. A bihari paraszt, ha sok számadásra kell emlékeznie, azt mondja: „Tudja kő, nem káptalan az én fejem!” Ez eleget mond. A számokat pedig egyszer elő kell keresni. Hadd beszéljenek azok is.

De nem lehet nehéz elgondolni, mily messze vidékre nehezedik sorvasztó sulyalolt kezével ez a kőben, kőfalakban is szimbolizált, körülkerített, elzárkózott, bástyas hatalom, a káptalan. A nép azonban tűrő, türelmes ezen a tájon; ezen a soron szava még sohasem hallatszott. Egyszer volt valami zaj, egyetlenegyszer, régen, néhai Schlauch Lőrinc biboros idején. Valami ünnepség volt a püspöki udvarban, ünnepelték az élesesztű, ravasz aulikust, fátyászene, tűzoltók, legényegylet... és fölvonult a jogakadémiai ifjuság is, a bibornok urat pedig négykrajcárosokkal dobálták meg. Ez volt minden.

*

Hanem járt ezen a soron Ady Endre is.

Egy május elsején, husz-huszonkét évvel ezelőtt.

Erről a májusi sétáról cikket irt akkor a fiatal újságíró a „Nagyváradai Napló“-ba. Megírta, mi az, amit ő látott a Kánonok-soron május elsején, megírta, mit olvasott a lezárt, halott ablakok mögül. Ezt a cikket nem találtuk abban a gyűjteményben, amit Ady nagyváradai írásaiból szedtek össze és adtak ki nemrégiben. A kurzus sem ásta ki ezt az írást a lap régi hasábjairól! Reklamálja Adyt, — aki felel azzal az egykori májusi cikkel. Azért a cikkért ugyanis pörbefogják Adyt és a bíróság el is ítélte a költőt osztályelleni igazgatás miatt; az ítélet három napi fogházzal sújtotta Adyt. Abüntetést, a három napot le is ülte Ady a nagyváradai ügyészség fogházában. Ezzel sem dicselkedett még el a kurzus, de még más kézről eredő Ady-följegyzésben sem olvastam eddig sehol, hogy a váradai káptalanról táplált véleménye miatt fogházat ült Ady Endre. És nem látom semmiféle gyűjteményben azt a versét sem, amelyet a fogházban irt, sem azt a cikket, amelyben leírta fogházigondolatait a pör-ről, elítéltezéséről és fogságáról s amelyek ugyancsak a „Nagyváradai Napló“-ban jelentek meg.

A lázra, amellyel a fogházban irt verset olvastuk, ma is emlékszem. Egy szegény kis cselédeány, nótázik ebben a versben, egy kis cselédeány, akinek piros perkál szoknyája valamely szomszédos bérház magasáról bepillant a fogház ablakán. Egy kis cselédeányt látott a fogház ablakából a Kánonok-pör bezárt rabja, egy szegény kis cselédet, piros zászlaját, a bérház magasán.

*

És még ideírom: a káptalan pedig átírt akkoriban a városi tanácshoz, tiltsa meg a püspöki domb mögött fekvő Köblös-féle téglagyár munkasainak, hogy a Káptalan-soron át járjanak a gyártelepre, mert a munkások erkölcsé és meztelensége sérti a papok szemét. Igen.

Nagy Andor

Helyreigazítás. Lapunk legutóbbi számában, hosszabb riport jelent meg a bécsi magyar követség utlevél osztályáról. A közlemény néhány sorában a tudósítónak az a megfigyelése jutott kifejezésre, hogy az egyik kistrangú utlevélhivatalnok, a vizumdíjakból visszajáró százkoronasokat borraválóként elfogadja. Bizonyos oldalról érkező reklamációra, utánajártunk ennek a dolognak és megállapítottuk, hogy félreértés forog fenn az utlevél-díjakból visszajáró 100 koronákat illetőleg, mert a bécsi magyar követség utlevélhivatalnokai nem fogadnak el semmiféle borraválót. Ezt a magunk elhatározásából szívesen megállapítjuk.

A „Népszava“ és egyéb kurzuslapok a „Jövő“ről

Bajtársi és lovagias kötelelességünknek tartjuk, hogy kellő értékére szállítsuk le azokat a piszkolódásokat, amelyeket a kurzussajtó követett el elnémult és válaszolni nem tudó lapársunk, a „Jövő“ ellen. Meg kell állapítanunk, hogy amíg a „Jövő“ élt, addig ezek a szemét lapok soha nem merészkedtek róla ilyen alávaló hangon firkálni, amiből az következik, hogy ha csak egy mód van, életben kell maradni és igazán nem szabad megtenni a kurzusnak azt a kis szívességet, hogy meghalljunk. Fájdalom, a „Jövő“ nem tarthatta magát tovább, éppen azért nem tarthatta, mivelhogy alávaló rágalom az, amivel a kurzuslapok ezt a tiszta emigrációs orgánusmot még megszűnté után is vádolják: rágalom, hogy a „Jövő“-nek ugynevezett titkos pénzforrásai voltak. Ebből a bus alkalmából is resignáltan azt a tanulságot kell levonnunk, hogy a kurzust nem lehet meggyőzni, a kurzust csak legyőzni lehet és kell.

A legfeltűnőbb az egész kurzussajtóban a magyarországi szociáldemokratapárt lapjának, a „Népszava“-nak magatartása. A „Népszava“ három sűrű sorban bejelenteli olvasóinak, hogy a „Garami elvtárs és Lovász Márton szerkesztésében megjelenő „Jövő“ című bécsi napilap megszűnt“. Szószertint ennyi, nincs tovább, más mondanivalója Garami elvtárs és az emigráció lapjának megszűnéséről a szociáldemokrata „Népszava“-nak nincs. Ennél gyalázatosabb hitszegést, ennél hitványabb árulást még nem látott a világ. Garami Ernő kis tanítványai és méltatlan epigonjai, ott a Conti utcai pártházban, a „Népszava“ redakciójában tehát egész leleplezetlenül kifejezik ebben a nem egészen háromsoros fagyos napibirben a kárörömet azért, hogy megszűnt a sok ezer szociáldemokrata emigráns egyik napilapja, hogy kiesett a harcos íróttól annak a Garaminak a kezéből, akinek ezek a Conti utcai tinta- és egyéb kulik mindenteket, mandátumukat, meg nem érdemelt pozíciójukat köszönhetik. Ezek a senkiháziak, ezek a tehetégtelenek, ezek az írástudatlanok kajánul és féltékenyen vigyáznak, hogy az emigráció valahogy meg ne zavarja az ő jogtalan és alaptalan érvényesüléseiket, hogy Garamiék haza ne kerülhessenek és ők örülnek annak, hogy a „Jövő“-t három részvéttlen sorban eltemethetik és egyetlen méltató szavuk sincsen a lap és Garami hatalmas munkájának a jellemzésére és

nem érzik kötelességüknek, hogy Garamit és lapját megvédelmezzék a kurzussajtó példátlan gyalázkodásával szemben. Még is csak jó dolog volna, ha egyszer már haza lehetne menni Budapestre és végre szabadon és ott a helyszínen lehetne leleplezni mindazt a sok aljasságot, hit-szegést, amit a magyar munkásság élére tolakodott analfabéta társaság ott a „Népszavá"-nál és a környékén négy esztendőn keresztül elkövetett. Csak ezért szeretnénk egyszer hazamenni, hogy ezt mind, mind megírhas-suk...

A többi kurzusap semmivel sem marad mögötte a „Népszavá"-nak, sőt aránylag szinte megközelíti annak ez ügyben tanusított alávalóságát. A „Szózat", a „Nép", az „Új Nemzedék", a „Magyarság" hazudnak és piszkolódnak vidáman és még a Légrády-üzlet méltó organuma a „Pesti Hírlap" is megengedi magának, hogy utánna ugasson egyet a „Jövő"-nek. A „Világ", Az Újság", „Budapesti Hírlap", „Az Est", „Magyarország", „Pesti Napló" pedig egyetlen szót sem mirnak a dolog-ról és csak az lep meg bennünket, hogy a mások igazán bátor „Világ"-nak sincsen egyetlen védő és méltató szava sem a „Jövő" számára. Egy jó szó, egy baráti hang nem hangzott el az egész magyar sajtóban a „Jövő" után és ez nem a „Jövő"-re, hanem — a magyar sajtóra jellemző. Lovász és Garami ma szabad préda Magyarországon, az ő személyük vogelfrei, nekik a lábikrájukba haraphat minden zsaroló álhírlapíró, minden utszéli betyár.

A leggyöngébb sajtója azonban a „Jövő" megszűnté alkalmából még is csak — Hatvany Lajosnak van. Ő róla olyan jellemezhetetlen tónusban írtak a kurzus szennylapjai, amint tán még soha senkiről. A köztudomás szerint sovén magyar hajlandóságu Hatvanyt a legutolsó hazaárulóként mocsokolták és megfélemlítve az ő, Magyarországot a külföld előtt népszerűsítő könyvének európai nagy sikeréről, egyszerűen csak „a világ legcsufabb zsidaja", „néger zsidó" és egyéb izetlenségeket vagdosnak a fejéhez. Hatvany Lajos büszke lehet, hogy a szémsajtó-nak koncentrikus gyűlölet-tűzét vonta magára, mert hiszen ez a legfelső fokra felhang-gott piszkolódás annak a bizonyítéka, hogy áldozatkész, derék munkát vég-zett az emigrációban. Bennünket egész világok választanak el Hatvany Lajos irányá-tól és személyiségétől, mi nagyon sok kritizálni valót találunk az ő könyveim és publicista munkáin és a lehatározottabban elítéljük Károlyi Mihállyal szemben tanusított magatartását, de mindenkor elismeréssel és

megbecsüléssel fogunk visszagondolni arra, hogy a pesti nagytőkének ez az igazán önzetlen és ritka képviselője, belesodródván az októberi forradalomba, levonta forradalmi szereplésének konzekvenciáit és a száműzetés nehéz és szenvedéses esztendeit, velünk egy sorban küzdve, becsülettel verekedte végig. Ő igenis a Lipótváros ledér és léha szórakozásai helyett áldozatokat hozott az emigráció ügyéért és miezt soha sem fogjuk neki elfelejteni és szégyenletesnek tartjuk, hogy még egy ilyen „csunya zsidó" nem akadt a pesti tőkések sorában. A méltatlanul agyonpiszkolt és agyba-főbe rágalmazott Hatvany Lajos bizonyára sokat tanult a fehér terror sajtójának ebből a meg nem alkuvó és kiméletlen brutalitásából. Valamit még ezektől is lehet tanulni.

A halálraitélt Sullay

A bécsi magyar követség kompromittálój aktáinak ügyeskező eltulajdonítóját: Sullay-Schullert kémkedésért halálra ítélték Budapesten. Félünk tőle, hogy ezt a halálos ítéletet, amilyen gyorsan hozták, olyan hirtelen végre is fogják hajtani a fejlett technikájú magyar hóhérok. Hátborzongató juszticmord ez, és szegény, szerencsétlen, jobb sorsra méltó Sullay-ért nem fog megmozdulni senki. Minden követségi cáfolat ellenére kétség-telen az, hogy Sullayt orgyilkos módon hazacsalták Magyarországra, hogy azután ott felakaszthassák. Amiből az következik, hogy a magyar kormány csalogató szavára érdemes hazamenni, hiszen legfeljebb — felakasztják az embert. Ez igazán nem olyan nagy dolog. Az sem kottyan meg a magyar kormánynak, hogy idekünn Ausztriában azt hirdették, hogy a Sullay-féle akták hamisak és otthon, Magyarországon, íme, milyen véresen komolyan vették.

Tartozunk az igazságnak annak a megállapításával, hogy az emigráció sem egészen ártatlan Sullay szerencsétlen végzetében. Mi „Az Ember"-ben már akkor is megirtuk ezt a keserves igazságot. Azt t. i., hogy Sullayt, aki a legnagyobb szolgálato-

kat tette a kompromittáló akták eltolajdonításával, miután nagy munkáját elvégezte, megbírói meglehetősen cserbenhagyták. Exisztenciát, tökéletes gondoskodást ígértek neki és amikor állásából eltávozván megbízását olyan tüneményes módon teljesítette, kisebb-nagyobb segélyeken kívül egyebet nem kapott, és nagy nyomorában a különben is gyöngyejellemtű és megbízhatatlan ember ismét eladta magát a fehéreknek, akik viszont igen hálás emberek és éppen most készülnek merő hálából felakasztani. Ha valóban végrehajjták Sullayn a halálos ítéletet, akkor a legszörnyűsebb orgyilkosság fog megtörténni az ugynevezett művelt világ szemelattára. Nem szabadna megengedni!

Faragó Ödön. Szedte a sátorfáját és kis esomajával, roskadozó vállán, neki indult a világnak. Se hazája, se otthona, se színháza. Egy becsületben eltöltött művészet györörű emlékeivel, sok-sok sikerrel szegényes batyujában, itt áll Faragó Ödön és deresedő fejjel kezdheti elől, ha kedve es ereje van hozzá, új életet kezdhet. Aszlovákiai magyar színházak igazgatója volt, Kassán, Pozsonyban és egyéb szlovákiai városokban végezte a magyar színgazgatás apostoli munkáját, az elhívott emberek hitével, odaadásával es dus tehetségével. Nagy es nehéz harc volt ez, egy egész férfi, egy melegsivű igaz művész, egy lelkes komédiás hősies harca, emlékezetesen becses, tiszta munkája. Sajnáljuk Faragó Ödön távozását és mindig hálásan fogunk visszagondolni rá, hogy a hontalanság szomorú éveiben nekünk, bujdosóknak is juttatott művészetének szépségéből, melegéből. És emigrációs életünk felejthetetlen élményeként gondolunk Faragó Ödön feleségének és nagysejű művésztlársának Biller Irénnek kassai és pozsonyi művészprodukcióira, amelyben ma már Budapest közönsége gyönyörködik. Méltán ünnepelet pesti primadonna lett a szlovákiai magyarok kedvencéből és a színház nélkül maradt Faragó bizonyára követni fogja Budapestn feleségét a sikerek útján. Mert a színházat, azt elv-hették tőle, de istenáldotta, sok-zintű művésztehetségét nem veheti el tőle senki...

Ha magyar ember Bécsbe érkezik,

Gyomra ellen nagyot vétkezik,

Ha nem Lantosnál étkezik.

Wien, IV., Paniglgasse 17-ik szám
Ecke Wiedner Hauptstr. 11. Az Opera közelében

Magyar börtön 1919-1922

Éhezők

A börtönsors nem egyforma. Akiknek övéi maguk is a legnyomorúságosabb nyomorban nyomorognak, azok számára kétszerte súlyosabb volt a börtön minden huszonnégyeszer hatvan perce, mint nekünk, akik csak egy rettenetes megcsalódottság, egy összeomlott álomvilág lelki rontcsoltságát, érzelmű kinjait szenvedtük. Minden porcikánkban éreztük, hogy lelkesedésünk, rajongásunk, tiszta hitünk teljességgel hiábavaló volt, éreztük a mindentől és mindenből való kiábrándultság életunasztó gyötrelmét, de ők ezenfelül az éhez és szörnyű fizikai kin-lázát is kinlódtták. Az ő mártiri, avagy sokaknál helyesebben áldozati mivoltuk a börtönszenvedések betetőzött komplotségét non plus ultráját jelentette. Öket nem biztosította be a végzet jó módu rokonokkal a forradalmak illetén kellemetlen következményei ellen. Nem kaptak naponként párolgó friss ebédet kívülről, nekik nem jött „csomag” mint a konszolidált raboknak. Ették a Markó-utcai rozsnat, rozsdás, undorító csajkáiból azt a néhány kanálnyi ehetetlen moslékot, amely szép magyar hazánkban rabkosztnak neveztetik és se színe, se íze, tápértéke pedig az emberi minimumhoz viszonyítva aligha több, mint az osztrák korona a svájci frank egészséges nívójához képest. Élvezték a gyűjtőfogház örökös tarlórépa-kosztját, Vác és Szeged barna cserép-edényeiből szürcsösliek a legvízenyősebb, leg-hígabb redüt, minőt istenfől keresztyén a kutyának sem ád. Reggeltől estig végezték a nehéz kényszer-munka robotot a börtön-telepén; szédülő fejjel, kilógó nyelvvel támolgón dolgoztak a munkapad mellett a kapitalista bérlőnek, akit le akartak megukról rázni most épen ezért kerültek ide, de még csak rendes betevő falat sem járt e tragikus robotért. Sőt hálás meghajlással kellett köszönetet rebegniök a bérlő urnak szivejóságáért, ha a munkateli-sítmény fokozása érdekében olykor saját-kegyéért fogvicsorgató buzgalommal versengő, szorgalmatos rabok között. Ők voltak azok, akik nehéz önmegalázással rimáinkodtak a bűntügyi „házimunkás” vagánszivéhez egy kis „maradékért”. Moslékmaradékért. Elvesztették szabadságukat, életük örömeit és tarkaságát, asszonyt, családot, otthon, mindent, mindent s még csak soha nem is ehettek rendeset, leget. Januári jéghideg cellában, áporodott júliusi hőben bomladozó aggyal jártak a négy kopár fal között s az éhségnek ugyanazon kinját látták ülni a másiknak eltorzult arcán, forradalmi egekből pottyantán a lehetetlenség s a fizikai gyarlóság szegényét érezve... O nem kétszer, de százszorta förtelmesebb lehetett s lehet a még most is ott ülőknek:

éhezve rabnak lenni. A mi lelki krízisünk semmi ahhoz, amit ez igazi nincsetlen proli a börtönben szenvedett.

*

Üres frázis minden szó, amit mondunk, ha valaki még maga nem csinálta végig azt az állapotot, amelyet permanens éhezésként hívnak. Naturalizetikus színek, markáns jelzők semmit sem fejeznek ki. Leírhatatlan kin ez. Csak aki megpróbálta, az tudja. De úgy látszik nem tulságos sokan próbálták különben nem lett volna oly általános, oly nagy, oly emberfeletti az éhezés a magyar börtönökben. Mondják, Bécsben volt valami börtönlakó-akció, Amsterdamból is jött pénz s az oroszok is adtak ékszereket erre a célra. Nem firtatjuk most, hogy volt, mint volt, csak a tényt mondjuk: a magyar börtönökben állandóan, megszokottan nélkül, szakadatlanul éheztek az emberek. Nem akarunk most itt lelkiismereti számonkérést rendezni, vádakát emelni, hiszen egyszer egy időben néhány szerencsés hozzátartozó tényleg elcsipett egy kis segélyt, csöppet a tengerben. És bár hihetetlen, hogy csak olyan kevéske pénz volt a hozzátartozók részére, mint amennyiről a börtönben egymás közt tudtuk, hogy valóban kiosztásra került, most ismételt és ingerült rághatással csak azt tudjuk hajtogatni, milyen rémesen, milyen rettenetesen, milyen végnélkülien és egyöntetűen éheztek a prolik a börtönben. Összeadhatnak, kivonhatnak, elszámolhatnak, mindenki megadhatja magának és a felmentvényt. Beszélhetnek nekem akármit. Én láttam.

*

Láttam szervezett munkásokat, öklöbeszorult kézzel, szemérmes daccal éhezni és láttam szervezett munkásokat éhségtől demoralizáltan árulkodni a munkatelepi kapitalistának a keveset dolgozók ellen, hogy nekik külön kenyér-adag jusson. Láttam vérbenforgó szemekkel káromkodó munkást, aki harsányan hirdette, hogy agyonüti kinti elvtársait, ha egyszer szabadul s felelősségre vonhatja őket, amiért ennyire elhagyták őt és kereső nélküli családját. És láttam ugyanazt a munkást csillapító szavamra elbágyadó sóhajjal panaszkodni: hiszen ha egy hónapban csak egyszer is küldenek egy kis szalonnát, kenyeret! Láttam munkást (és nem lumpenproletárt) a haját tépve átkozni a percert, amelyben a mozgalomhoz csatlakozott s fogadkozni, hogy soha, soha többé nem vesz részt semmiben, csak magának fog élni s láttam keserű életbölcességű mosolyát, amellyel mondta: akkor jó volt a proli, akkor kellett, most feléje se néznek, megdöglöhet a beteg családjával együtt... Láttam a súlyos tüdőbeteg Neményit, a kis, bolond vidéki újságíró, a szegedi börtön sok-sok távéhezője között talán legelszomorítóbbat amint az orvostól jövet a világ legrezeignáltabb

rekedt nevetésével közölte, hogy az orvos erős bb táplálkozást ajánlott neki. Láttam egy kommunista vezért, a nehéz proli Jancsik Ferencet, cellatársamat, ellátatlanul, az egész börtönidő alatt elvtársaitól teljesen elhagyatva, kint egy ösztörtöt, beteg feleséggel, aki hetenként három napot betegben ágyban fektűt s három toprongyos gyerekekkel, akikre szintén elfelejtettek gondolni, pedig a Jancsikné lakás-címe nem változott a kommun óta. Láttam Jancsik Ferencet, amint az éhség deliriumában fogadkozott, miként fog szétűtni vezértársai között s láttam Migray Józsefet, Fáber Oszkárt, Magyar Lajost, Hajdu Pált, Helfgott Armit, Szatmáry Sándort, dr. Lukács Tibort, Sureket, komunistákat, szociáldemokratákat, neveseket és névteleneket éhezni, éhezni, éhezni. És emlékszem: a gyűjtőben egy halálosan beteg, esztergomi halálraitelt, bizonyos Miklóssy György nevű földmunkás pokolian éhezve készülődött mellettünk a bitófára, ha az oroszok nem vennék fel utólag a listára. A Földmunkásszövetségnek hiába üzentünk ki, se onnan, se egyebünne egy kanálnyi étel nem jött neki. S amikor átküldtem az ebédem felét, láttam, cellatársam, egy másik éhező proli, rosszalólag húzta el a száját s azt mondta: küldjenek Miklóssynak mások, akiknek több van, mint nekünk. Nem is lehet folytatni. Jaj, nagyon fájdalmas visszagondolni a börtön-éhezés szörnyűségeire. Nem csak a fizikai szörnyűségekre, a lelkiekre is...

*

De van egy szép, egy megható emlékem is a börtönéhségről. Schneider Jánosné. Az ura régi szociáldemokrata, öreg vasas és szakszervezeti harcos, Vácott éhezett. Hónapok óta nem tudott neki semmit vinni, szegény, törődött, ötvenéves proliasszony. Hónapok óta nem látta, mert hajh, drága a vasut s még arra sem telik. Most valahonnan beleütközött egy pár korona, épen amennyi az utazásra kell. S itt a Schneider Jánosné nagy problémája: ha vasutra ül, nem marad egy koronája sem és nem vihet semmit az urának. És a szíve azt diktált, hogy drága, koplaló öregjéhez ne menjen üres kézzel. Hadd legyen egyszer kis ennivalója, hadd legyen egyszer jó napja. És szerény, jó Schneider Jánosné vett egy kilo fehér kenyeret (milyen mohón fogja ezt majszolni az öreg a rajacos, émeszthetetlen börtönkenyer után) és egy liter tejet (oh, azok az örökös, piszkos melegvíz-levesek!) és fáradt, gyöngö lábaival eleredt gyalog Vádra. Sok kilométer az ut Pestről Vádra és vissza. Hóna alatt a cipőval s a köcsög tejjel gyalog járta meg Schneider Jánosné, de én azt hiszem nem is érezte a hosszú ut fáradtságát, hiszen vihetett egy kis elemózsiát az éhező urának.

Egyszerű történet, nincs tovább. De hőskölteményt kellene írni belőle. **Róbert Oszkár**

Főszerkesztő: GÖNDÖR FERENC, szerkesztő: RÓBERT OSZKÁR

A szerkesztésért felelős: Antal J. Viktor, Wien. Szerkesztőség és kiadóhivatal XIII., Speisingerstr. 63. Steinmann Ig. nyomása, Wien IX.